

**SEMANTI POTENCIES OF COLOR NAMES IN THE POETRY
OF PETER HETMANETS**

**СЕМАНТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ НАЗВ КОЛЬОРУ
У ПОЕЗІЯХ ПЕТРА ГЕТЬМАНЦЯ**

Shumbar O. O.

*Ukrainian and Ukrainian
literature teacher
Brovary lyceum 2 named
after V. O. Sukhomlynskiy
Brovary, Kyiv region, Ukraine*

Шумбар О. О.

*вчитель української мови та
літератури
Броварський ліцей № 2
імені В.О. Сухомлинського
м. Бровари, Київська область,
Україна*

Без сумніву, не було в світі такого феномену, як Українська Повстанська Армія – армія, яка упродовж десяти літ, а навіть довше, боролася проти двох тоталітарних режимів, і не лише проти них [3, с. 149]. Феноменальною є постать Петра Гетьманця – автора збірки «Мої повстанські марші», яку можна вважати одним із здобутків української поезії 40-х років. Петро Гетьманець – інші прибрані прізвища “Волош”, “Полтавець” – насправді це Петро Василенко з Яготинського району на Полтавщині. Це такий тип письменника, який спрямував творчість на службу народові, боровся за свою волю і визволення нації. Поезія Петра Гетьманця несе на собі відбиток тих часів: за окремими твердженнями, вона небагата жанрами і мотивами – у ній превалювали політична тематика, неприховані гасла [1, с. 4].

Колір – це продуманий прийом, який допомагає письменникові виразити свої думки і почуття, вказати на своєрідність творчості, описати індивідуальні риси авторського бачення. Мовні засоби, що позначають колір, доступні не тільки розуму, але й почуттю. Вони мають дуже багато зображальних можливостей. Кольори діють на душу, можуть збуджувати думки, які нас заспокоюють або хвилюють, засмучують або радують [1, с. 13]. Одним із важливих аспектів вивчення кольоративів є аналіз їх функціональних властивостей у мові художньої літератури. Численні спостереження переконують, що в мові художнього твору назви кольорів відзначаються багатством семантичних наповнень і виконуваних функцій.

У мовознавстві проблема кольороназв розглядалася в кількох аспектах. Назви кольорів становлять об’єкт наукових студій у сфері порівняльного мовознавства (О.В. Коваль-Костинська, Н.Ф. Пелевіна), етнолінгвістики (О.А. Вербицька, В.В. Жайворонок, Г.М. Яворська),

психолінгвістики (Л.А. Лисиченко, Т.В. Ковальова, Р.М. Фрумкіна), історичної та описової лексикології (М.І. Чікало, О.Д. Панченко), семасіології (А.П. Кириченко, А.П. Критенко). Питання семантики кольоративів та їх естетичної значущості в художньому тексті постійно перебуває в полі зору науковців (І.М. Бабій, А.А. Брагіна, В.В. Дятчук, С.Я. Єрмоленко, Л.О. Пустовіт та інші).

Однією з основних ознак поетичної мови поета є вплітання у художню канву ахроматичних та хроматичних кольорів, контекстуальне оточення яких викристалізовує їхню амбівалентну природу. Це значить, що один і той самий колір паралельно функціонує як в позитивно-оцінному, так і в негативному конотативних значеннях. Аналіз кольоративів у поетичному мовленні поета виявив, що знаковою рисою поезій Петра Гетьманця є частотне вживання кольорів *чорного, червоного, білого, синього*.

Петро Гетьманець у своїх поезіях найчастіше використовує **чорний** колір та його синонім – прикметник **темний**. Чорний – це колір війни, горя, руйнування: «Від **чорних** згуб себе врятуй / – кати Твої давно ослабли» [2, с. 40], «Хто приніс цій землі **чорний** трепіт життя, / яке ймення сумній цій руїні?» [2, с. 25], «За смерть вождів, за безлік вбивств, за **чорний** мор села і міста» [2, с. 18]. Лексема чорний (темний) уживається у зв'язку з розвитком значення «тривожний», «печальний», «тяжкий»: «Знаю теж і журбу Твою **темну, як ніч**» [2, с. 12], «марно обрії хмарами грізно **чорніють**» [2, с. 101]. Аналіз групи назв чорного кольору засвідчує, що для поетичної мови П. Гетьманця характерною є реалізація його складових переважно з переносним значенням. Традиційним і найбільш поширеним є таке уявлення про чорний колір, яке психологічно пов'язане з негативними почуттями.

У мові поезій П. Волоша функціонує колірний епітет **білий**. Психологи трактують білий колір як символ свободи. З одного боку, білий пов'язаний із символом світла, чистоти, добра, з іншого – неподільно пов'язаний із символом абсолютного спокою, холоду, еквівалент яких – смерть [5, с. 37]. У своїх прямих значеннях кольоративи, що передають ознаку білий, вживаються у пейзажних замальовках, здебільшого передаються через дієслова: «Тільки тліє цигарка / і **біліють** навколо грудневї сніги» [2, с. 47]. Разом з тим, білий колір, будучи антиподом чорного, також є символом далеко нелегкого життєвого шляху ліричного героя, вкритого снігами, заметами, хуртовини і вітрами: «Як сьогодні, рік тому на **білих** снігах наші лави закляттям струнули» [2, с. 27].

Змістова структура поняття «білий» містить і світлову ознаку «ясний», «світлий», «чистий». Очевидно, вона виникає під впливом

первісного асоціативного зв'язку білого кольору з концептами «сонце», «світло».

Позитивні асоціації відображаються у тексті теплими відтінками цього кольору, які перегукуються із сонячною символікою: «*a перед нами – наші суди / і слава сонячна побід!*», «*О, мій батьку! Десь може в кайданах умерший, / не досягший в житті сонцесяйних вершин*» [2, с. 43], «*я відчув увесь трепет снаги й поривання / до просторів, вершин сонцесяйних, стрімких*» [2, с. 44], «*і світлу тайність своїх дум лише Дніпрові довіряєш*» [с. 14], «*Ти мене обернула у месницький бунт, / в світлий рокот крилатої бурі*» [2, с. 7]. Це колір, який виражає досягнення поставленої мети. У ньому перебуває надія, прагнення радості, щастя.

У структурі поняття «білий» також розглядаємо елемент із сеюмо «сивий», «посивілий», «сивіти», «сивина». Окремого характеру надає звучанню поезії вислів «сивий молодий», який несе негативне значення, тяжку долю героя: «*І вже в моїй уяві / стоїть він сивий, молодий*» [2, с. 28]. Кольороназва сивий здебільшого вживається в значеннях «мудрий», «досвідчений»: «*натхнений бунтом гетьман сивий / у слід за Карлом на шляхах*» [2, с. 138].

До образного слововжитку П. Гетьманець активно залучає **червоний колір**. Це найбільш репрезентована в словнику поета група кольоролексем. Червоний колір – це колір пролитої крові, тому асоціюється з війною, агресивністю, смертю. Автор вдається до використання різних відтінків червоного кольору для зображення трагізму подій Другої світової війни, тому червону барву передає лексичною одиницею кривавий: «*призналась Ти очам моїм / кривавим жахом глуму й кару*» [2, с. 40]. У структурі значення кольороназви червоний чітко виділяється елемент рожевий у негативному йому значенні, виражений дієприкметником: «*Снав – і снилась степів голуба тишина, / раптом звук – орожевлені хмари, бачу: люди тікають в страху із села*» [2, с. 25]. Подекуди кольороназва «кривавий» може набувати оксиморонного значення, посилюючи експресивність звучання поезії, створює завершений трагічний образ: «*На похиліні плечі злітають краплини / побілілої крові розіп'ятих хмар*» [2, с. 15], «*а там – далеч вітрами роздерта / на снігах застила рідна кров!*» [2, с. 22]. Вислів побіліла кров є парадоксальним, дієлово «побіліла» надає цьому образу негативне забарвлення, жах, створює відповідний настрій у читача. У наведених прикладах білий і червоний кольори виступають у традиційному символічному значенні життя і смерті. Не завжди червоний та чорний кольори у творах П. Гетьманця є «негативними». Власне, червоний колір стає уособленням боротьби: «*Знатись звідуєсь ми у дні ці криваві*» [2, с. 35], «*Сліні – прозрійте! Гляньте, всюди / червоно тіниться наш слід*» [2, с. 42], «*Метіллю дишуть знов*

простори, жертвенно кровю знов горять» [2, с. 43]. Він означає героїзм, посвяту, це символ гарячої червоної української крові, а чорний колір – працьовитість і наполегливість, це символ наполегливої праці і землі нашого народу [1, с. 14].

Значущим у поетичній картині світу Петра Гетьманця виступає **синій** колір. Естетика синьо-блакитної барви в поезії початку ХХ століття відбиває неоромантичні традиції у художній літературі зазначеного періоду. Завдяки кольорам цього лексико-семантичного поля створюється «атмосфера ірреальності, емоційний ореол невизначеності означуваного денотата» [5, с. 9].

Номінація синій зустрічається у наступних контекстах: *«Не може бути щоб синя шир стенів / забула вже, як Січ боролась»* [2, с. 38], *«Нехай тут не така синя широч просторів»* [с. 42]. Словосполученням синя шир автор називає майбуття. Поряд із синім кольором поет використовує голубий: *«Снав – і снилась стенів голуба тишина, / раптом гук – орожевлені хмари, бачу: люди тікають в страху із села»* [2, с. 25]. Цей колір у поетичному тексті постає, як нескінченне заглиблення у вічність, де нема і не може бути місця війні.

Отже, кольороназви в поетичних текстах представляють собою особливу групу із загальною семантемою «колір», які можуть бути реалізовані як в прямому, так і в переносному та символічному значеннях. Кольористика у поетичній мові Петра Гетьманця виступає одним із значних засобів складного смислового й естетичного навантаження; символізує певною мірою відповідну епоху, ментальність.

Література:

1. Бабій І. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового) : автореф. дис. на здобуття канд. філол. наук: спец. 10.02.01. / І. М. Бабій. К., 1997. 20 с.
2. Василенко Петро («Волош» – «Гетьманець» – «Полтавець»). Мої повстанські марші. Від Полтави до Ярослава, від Дніпра по Сян. Спогади, вірші, пісні / упоряд. М. Є. Петренко. Львів : Ліга-Прес, 2006. 142 с.
3. Дужий П. Українська справа. Т. 1. Львів : Афіша, 2002. С. 149–150.
4. Ковальова Т. В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Тетяна Володимирівна Ковальова. Х., 1999. 9 с.
5. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Славістичний збірник* / відп. ред. І. К. Білодід. К. : Вид-во АН УРСР, 1963. С. 97–111.